

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О. О. БОГОМОЛЬЦЯ
Кафедра філософії, біоетики та історії медицини
ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ ТА МЕДИЧНОЇ ЕТИКИ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ КОМЕНСЬКОГО В БРАТИСЛАВІ (Словаччина)
ЦЕНТР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ "HUMANUS" (Болгарія)
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Кафедра релігієзнавства

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ ТА МЕДИЦИНИ В ПОСТСЕКУЛЯРНУ ДОБУ

матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького)

08 – 09 червня 2023 р.

Київ
Видавництво НМУ ім. О. О. Богомольця

2023

Секція I.

ПИТАННЯ РЕЛІГІЇ ТА МЕДИЦИНИ У ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ СВЯТИТЕЛЯ ЛУКИ (В. Ф. ВОЙНО-ЯСЕНЕЦЬКОГО)

ШЛЯХ ДО СВОБОДИ В ДУСІ СВЯТИТЕЛЯ ЛУКИ ТА РЕАЛІЇ УКРАЇНИ XXI СТОЛІТТЯ	103
<i>Крицький О. В., Сухова Н. М.</i>	
СВЯТИТЕЛЬ ЛУКА: ОБ'ЄДНАННЯ НАУКИ ТА РЕЛІГІЇ ЧЕРЕЗ ПАСТИРСЬКЕ СЛУЖІННЯ ТА МЕДИЧНУ ПРАКТИКУ	105
<i>Федоренко О. О., Батюк Л. В., Чуприна М. В.</i>	

Секція II.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РЕЛІГІЇ ТА МЕДИЦИНИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

ЄДНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА МЕДИЦИНИ	109
<i>Жадько В. А.</i>	
ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ПРО ЛІКУВАННЯ В КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКІЙ ЛАВРІ	114
<i>Кобржицький В. В.</i>	
РЕЛІГІЙНІ ОСНОВИ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ФЛОРЕНС НАЙТІНГЕЙЛ	117
<i>Лавринович О. А.</i>	

Секція III.

ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ПІДХОДІВ ФІЛОСОФІЇ, РЕЛІГІЇ ТА МЕДИЦИНИ

АДАПТИВНІ СОЦІАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ У СФЕРІ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ: ДО СПЕЦИФІКИ РЕАЛІЗАЦІЇ В МІНЛИВОМУ СВІТІ ...	120
<i>Васюк І. В.</i>	
ВПЛИВ ФІЛОСОФІЇ ПРОСВІТНИЦТВА НА ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДНИХ І МОТИВАЦІЙНИХ ЗАСАД КОНЦЕПЦІЇ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ	125
<i>Верменко А. Ю.</i>	
АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ НА ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ	129
<i>Гоцалюк А. А.</i>	
ДИХОТОМІЯ РОЗУМУ ТА ТІЛА КРІЗЬ ПРИЗМУ БУДДИЗМУ: ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ТИБЕТСЬКОЇ МЕДИЦИНИ	131
<i>Данилова Т. В.</i>	

Секція II.
МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ
РЕЛІГІЇ ТА МЕДИЦИНИ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Жадько В. А.,
Запорізький медико-фармацевтичний університет,
vit.zhadko@gmail.com

ЄДНІСТЬ СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА МЕДИЦИНИ

Не буде великою помилкою вважати, що філософія й медицина постійно супроводжують себе у своїй історичній взаємодії. Принаймні якщо брати античну філософію як прояв життєвої мудрості, що постала внаслідок уважного спостереження за взаємовідносинами між людьми, які далеко не завжди забезпечували їм мирне життя. Звідси й суто терапевтичні діагнози, які, з одного боку, фіксують певні закономірності в такій взаємодії, з іншого, дають поради щодо “лікарських” засобів суто методологічно характеру. А саме: як потрібно мотивувати/визначати свою поведінку, аби не піддавати своє життя ризикам і, врешті, смерті. Так сформувалось правило, назване нащадками золотим правилом моральності, згідно якого не слід робити іншій людині того, чого не бажаєш собі. Це складне завдання, тому його автор, або ж один із авторів, Конфуцій стверджував, що це неможливо. Але що важливо: дане правило лягло в основу як релігії, так і медицини. Насамперед практичної. Цьому сприяло те, що давні мудреці й потім мислителі-філософи виходили з того, що людина як мікрокосм подібна макрокосму. Причому, це сприймалось в якості незаперечної аксіоми не лише ними, але й на рівні буденної свідомості. Маю на увазі особливості первинного світоглядно-методологічного способу світосприйняття, яким є міфологія. Проектуючи свої душевні переживання у природне середовище, вона олюднює його, вступає з ним у своєрідний духовний і водночас діалектичний діалог. Так формується єдність і водночас боротьба протилежностей людини і природи. Для мислячої людини така єдність протилежностей має своє змістовне наповнення безпосередньо в кожному людському організмі. Тому зовсім не випадково Цицерон надав філософії статусу матері всіх наук та назвав її душевною медициною, або ж медициною душі. Демокріт вважав, що медицина є рідною сестрою філософії. Гіппократ стверджував, що жодної різниці між мудрістю та медициною немає, тому лікар це фактично практикуючий філософ.

На користь таких умовиводів той факт, що людський організм досить адекватно презентує макрокосм в його структурно-субстратній матеріальній сутності, що підтверджено подальшим розвитком природознавства. Адже хвороби людини, як і її здоров'я, суть наслідок взаємодії між тими природними, а не штучно створеними людьми в лабораторних умовах, хімічними елементами, які складають його. Причому, йдеться як про взаємодію всередині кожного окремого організму, так і всередині суспільного організму між ним та природою в цілому. При цьому слід говорити про те, що організм людини є своєрідною моделлю природного середовища як єдності його

внутрішньої сутності, якою є його закони, так і її власною духовною сутністю, яку вона об'єктивно покликана відкрити в собі, ставши на шлях самопізнання себе самої як природно-соціальної істоти.

Отже, можна стверджувати, що єдність філософії й медицини започаткована разом із початком переходу суспільства до цілеспрямованої світо- й людино-пізнавальної діяльності. Проблема лише в тому, щоб такий підхід визнавався й сучасним українським суспільством. І, звичайно ж, державою, яка в статті 3 Конституції України задекларувала: "Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю" [1, Ст.3]. Але ж такі поняття, як держава, суспільство суть всього лише "ідеальні типи" (М. Вебер), поняття текстів, які далеко не завжди, будучи відомими людям, стають для них способом життєдіяльності. Тому важливо в системі вищої освіти розкривати студентству суть соціальної медицини як науки про щастя, як її визначив П. Сорокін. Чому саме в закладах вищої освіти? – Тому що в них всією сукупністю навчальних предметів формується світоглядно-методологічна спрямованість як професійної, так і громадянської позиції молодого покоління, якому доведеться будувати ту систему цінностей, яка має відповідати вимогам Європейського Союзу. А всі перелічені цінності органічно входять до основних типів світогляду – міфологічного, релігійного та філософського.

Для розробки змісту соціальної медицини у світоглядно-філософському, соціокультурному сенсі потрібно апелювати до соціального становища, в якому перебуває кожен емпірично достовірний індивід, постійно визначаючи свої реальні зв'язки в тих суспільних структурах, до яких він входить/належить безпосередньо, та розширюючи їх до соціального простору, який обіймає все людство в цілому. Це вкрай важливо в наш час глобальних екологічних проблем, від яких відійти складно в якомусь нібито "чистому" регіоні. Знов-таки, саме філософія розглядає людину як автономного суб'єкта, в духовному вимірі рівного всесвітній універсальній сутності Буття. Те, що такий підхід не властивий абсолютній більшості людей на Землі, не знімає саме з них відповідальності за власне фізичне здоров'я [докладніше див. 3].

Представник сучасної філософської антропології Е. Морен тому й дав визначення людини як ***homo sapiens est homo demens – розумний безумець***. І запропонував варіант вирішення проблеми побудови гармонійного суспільства, в якому цінність людського життя і здоров'я була б визначальною і вирішальною, ставши основою соціальної медицини.

Культура і є мова, оскільки засобами останньої вона "перетворюється на культурний капітал, стає носієм сукупності знань про суспільство і його навичок. Відтоді починається формування мови культури всередині системи суспільства" [2, с.97]. Мова, будучи засобом комунікації і трансформації знань і навичок, породжує додаткові й до того ж безкінечні та універсальні зв'язки між людьми, оминаючи породжені безпосередні взаємини і стосунки. Це означає, що вона в якості душі індивіда й народу "вибухає" словами, які її обслуговують, позначають її (душі) стани й переживання, стаючи для людини значимими, оскільки "усмішка, сміх і сльози властиві нам від народження" [2, с.102]. Душевні переживання набагато різноманітніші від вражень,

породжуваних суспільно-сумісним способом життя, тому дія людини не прогнозована у своїх проявах. Навпаки, у суспільному житті маємо “справжнє вулканічне виверження психо-афективності, навіть просто суцільний надмір: ubris” [2, с.104].

Ось ця надмірність і визначає природу людини, проявляючись як у культурі, так і безкультурності, агресії. Внаслідок цього вона вносить у світ і світло природної гармонії хаос безладдя, який іде від проектування на зовнішнє середовище мороку й темряви власних психо-афективних сновидінь і одкровень, а не світла розумно впорядкованого пізнавального мислення. Саме так “назовні проривається та подоба людини, яка таїлася за обнадійливим поняттям sapiens. Йдеться про істоту, наділену інтенсивною і нестабільною афективністю – істоту, яка усміхається, сміється, плаче, непокоїться і тривожиться; істоту, яка насолоджується, є схильною до сп’яніння, екстазу, насилля, кохання й підвладною власним вигадкам; істоту, яка знає про смерть, але не може повірити в неї; істоту, яка породжує міфи і магію; істоту, одержиму духами і божествами; істоту, яка живиться ілюзіями і химерами; суб’єктивну істоту, чії взаємовідносини з об’єктивним світом завжди позбавлені надійності; істоту, схильну до помилок і блукань; про істоту, яка під впливом своєї зарозумілості постійно породжує безладдя. Й оскільки поєднання ілюзій, непоміркованості, нестабільності, нечіткого розмежування реального й уявного, змішування суб’єктивного й об’єктивного, помилок, безладдя ми називаємо безумством, ми просто змушені визнати, homo sapiens est homo demens” [2, с.106-107].

Людина, зазначає Е. Морен, є суперечливою істотою. Тому на шляху її історичного поступу ми бачимо як лад, так і безладдя. Через що й потрібно “запитати в себе, чи здійснюється прогрес складності, винахідництва, розумності й соціальності *всупереч* помилкам, безладдю і фантазіям, разом з ними чи завдяки їм. І відповімо ми так: водночас – і *завдяки*, і *разом*, і *всупереч*; бо правильна відповідь може бути тільки складною і суперечливою” [2, с.109].

Наведені думки видатних мислителів і вчених дозволяють стверджувати, що вирішення проблем людини і суспільства залежить від якості, яку молодому поколінню надає система освіти, насамперед вищої. Діагноз суспільству та рецепти його духовного лікування, адекватні вимогам “світу цінностей”, серед яких головна – життя і здоров’я людини, достойне її природно-еволюційного покликання, мають пропонувати люди з високою культурою філософського мислення [докладніше див. 4].

Звичайно, що соціальна медицина має викладатись кваліфікованими науковцями з належними науковими ступенями. Але, крім інших реальних і можливих недоліків такої монополії, є й інша. Справа в тому, що будь-яка професійна діяльність *завжди*, врешті-решт, має певне офіційне оформлення. Це, крім позитиву, створює, на превеликий жаль, корпоративну свідомість, принцип дії якої *не завжди* сприяє прояву об’єктивності в разі певних промахів у не лише у професійній, але й науковій діяльності. Життя чи не щоденно показує, як у разі помилок лікарів, що призвели до інвалідності чи смерті пацієнтів, вся медична чи фармацевтична громада стає на захист колег і, врешті, “перемагає”, забуваючи про нещастя постраждалих. Крім того, досить

психологічно некомфортно викладачам суспільно-гуманітарних дисциплін почувати себе у суто природознавчих вишах. Із цим можуть не погоджуватись керівники таких вишів, але, я впевнений, якщо провести об'єктивне соціально-психологічне дослідження відчуттів різних категорій вчених і науковців, виявляться цікаві аспекти.

Справді, чи правильно ділити навчальні дисципліни на фундаментальні, прикладні та гуманітарні? Адже людина визначається не стільки своєю професією, а тим, настільки адекватно вона усвідомлює свій людський статус як в першу чергу соціально-духовна істота. Досвід історії людства з того часу, як воно стало на шлях пізнання, свідчить, що філософія виникла **як засіб, як рецепт**, використовуючи, “вживаючи” та “споживаючи”, “ковтаючи” який, вона лікується від суто природно-біологічного визначення свого життєвого шляху. Не забуваймо, що людство десятки тисяч років існувало як всього лише несуттєвий елемент земної екосистеми, як частина певного біогеоценозу. І тільки декілька тисяч років, завдячуючи виникненню філософії як основи самопізнання, пізнавальної діяльності загалом, започаткувався сучасний його розвиток. Не даремно багато видатних мислителів вважали ці десяти-тисячоліття первісно-родового устрою “передісторією”, оскільки власне історія, якщо йдеться про людину, передбачає духовно-пізнавальний її розвиток.

Сама філософія виникла як засіб душевної терапії. Головна причина: людині вроджена допитливість, а вона, у свою чергу, породжена тим, що перебувати в постійному стані душевної рівноваги як стані норми складно, якщо взагалі можливо. Між тим цей стан в медицині має назву здоров'я: обмін речовин в організмі врівноважений, стабільний, такий, за якого людина не відчуває якихось обтяжливих для самопочуття станів власного тіла. Але як суспільна істота вона постійно у стані комунікативної взаємодії з іншими людьми, які далеко не завжди висловлюють з приводу спільного об'єкта зацікавленості спільну єдину думку. Це виводить зі стану душевної рівноваги, яку потрібно відновити, оскільки відсутність спільної думки суттєво впливає на психофізіологічний стан, адже душа у всіх своїх потенційних здібностях, втілених в мікрокосмічний організм кожної людини та будучи його внутрішнім змістом, потребує виходу назовні. Але не свавільного, а пізнаного відповідно до здібностей.

Звичайно, що *здатність* до абстрагування, без якого неможливе наукове об'єктивне пізнання, не є надбанням широких народних мас. Тому вкрай бажано, щоб вона була у народних керманів, тоді вони не спровокують народи на агресивні взаємини. Адже агресія йде від сприйняття іншого не як подібного й рівного собі іншого, а як чужого й тому ворожого. Якщо в природі “ворон ворону око не вильовує”, то люди, відпустивши з інстинктивного ланцюга внутривидові заборони, на чому наголошує лауреат Нобелівської премії в галузі медицини (розділ етологія) К. Лоренц, творять зброю масового знищення. Хоча їх поки що спасає наявність розумної складової, яка дає можливість задати самим собі питання про можливі наслідки своїх дій. Це дає людству певні перспективи в напрямку просування до людяної людини і людяного суспільства. Віру в це він пояснював тим, що людина, на відміну від тварин, не має “натури хижака”. Безпека людини, отже, пов'язана з такою

організацією суспільства, яка дає цивілізовані форми зняття внутрівидової агресії тим способом, за якого її життєва енергія спрямовується не свавільно-афективною, а розумною волею. Остання, в свою чергу, формується системою *виховання*, спрямованої на виявлення тих потенційно присутніх в ній *здібностей*, *схованих* від самопізнання. Кожна людина здатна розвинути їх в тому випадку, якщо суспільство в особі державних керманців і просвітян у своїй щоденній просвітницькій діяльності нададуть свідомості громадян мотивацію, підпорядковану всебічному саморозвитку, а не лише турботі про “хліб насущний” [докладніше див. 5].

Може здатись, що такі пропозиції носять дещо абстрактний та ідеалізований характер. Насправді ж прогресивний гуманістичний розвиток людства зумовлюється якраз тим, що воно долає виключно психофізіологічну мотиваційну домінанту у своїй діяльності. Звичайно, що йдеться про провідні верстви суспільства, чисельна кількість членів яких, завдячуючи системі освіти, яка стає більш доступною й інформативно-технологічно насиченою, поступово збільшується. Це дає підстави говорити про те, що в сучасній історії все більшою мірою починає домінувати творчий, а не консервативний мімізис. Його позитивну дію на суспільство, як не прикро це констатувати, стримує далеко не завжди адекватна розумній волі та змісту соціальних цінностей поведінка державних людей, які досить часто розуміють владу як засіб суто матеріального збагачення, а не можливість розвинути управлінські навички на користь всього суспільства. Між тим суть творчого мімізису в тому, щоб люди з релігійно-філософським, а не релігійно-церковним та партійно-політичним світоглядом, мали можливість управляти освітнім процесом в тому напрямку, який відповідає всебічному розвитку в учнівській та студентській молоді її творчого потенціалу. А це та категорія, яка в закладах вищої освіти має статус докторів філософії з усіх навчальних дисциплін. Це вселяє надію, що з часом і українська держава буде мати керманців з адекватним її призначенню статусом.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30.
2. Морен Е. Втрачена парадигма: природа людини // Філософська і соціологічна думка. 1995. № 5-6. С. 90-109.
3. Жадько В. А., Бідзіля П. О. Філософське розуміння змісту соціальної медицини // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2017. – Вип. 69(1). – С. 77 – 84.
4. Жадько В. А. Філософська основа деонтології // Збірник матеріалів ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції “Соціально-етичні та деонтологічні проблеми сучасної медицини (немедичні проблеми в медицині)” (18-19 лютого 2021 року). – Запоріжжя: ЗДМУ, 2021. – С. 22 – 25.
5. Жадько В. А. Філософія як гуманістичний світогляд: наукова монографія. – Запоріжжя: Видавництво ПП “Новий Світ-2000”, 2019. – 200 с.